

Asia: VN/32207/2022

Hallituksen esitys etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne yleisesti esityksestä

Itä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirin lausunnon ovat laatineet julkiset oikeusavustajat Sami Partanen ja Niko Ruuskanen.

Ehdotus on oikeusavustajien ja oikeusavun asiakkaiden kannalta pääasiassa myönteinen, koska se joustavoittaa oikeudenkäyntimenettelyä ja asianosaisten mahdollisuuksia osallistua oikeudenkäyntiin. Etäyhteyksien lisäämistä oikeudenkäynneissä voidaan pitää perusteltuna, varsinkin mikäli samanaikaisesti varmistutaan siitä, että tuomioistuimilla ja muilla viranomaisilla on riittävät resurssit laadukkaiden etäyhteyksien tarjoamiseen ja ylläpitämiseen.

Kuten esityksessä todetaan, kokemukset etäyhteyksillä järjestetyistä oikeudenkäynneistä ovat olleet pääosin myönteisiä, joskin samalla voidaan todeta, että tapaus- tai toimipaikkakohtaisesti erityisesti etäyhteyksien äänenlaadussa ja toimivuudessa on edelleenkin toisinaan teknisiä puutteita ja kehittämisen varaa. Varsinkin kestoltaan pidemmät oikeudenkäynnit, jotka sisältävät paljon henkilö- ja asiakirjatodistelua on oikeusavustajien keskuudessa koettu jossain määrin hankalammiksi toteuttaa etäyhteyksin kuin henkilökohtaisesti olemalla läsnä oikeussalissa.

Yleisin tekninen seikka, mikä hankaloittaa etäyhteyksin järjestettävää oikeudenkäyntiä on videoyhteyden heikko äänenlaatu tai se, että jonkun asianosaisten ääni kuuluu toisille huonosti. Mikäli näin tapahtuu toistuvasti oikeudenkäynnin ajan, oikeudenkäynnin seurattavuus heikentyy kaikkien oikeudenkäyntiin osallistuvien osalta ja oikeudenkäynnistä voi esimerkiksi oikeusavun asiakkaille välittyä ei-toivottu kuva. Mikäli edellä mainitut kehitystarpeet huomioidaan, on etäyhteyksien käytön lisääminen oikeudenkäynneissä kuitenkin toivottavaa niiden tuoman joustavuuden, ajansäästön ja kulusäästön vuoksi.

Mitä mieltä olette ehdotetuista pykälistä, jotka koskevat tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä (OK 2:15-16)?

Muutos selkeyttää oikeuskäytäntöä sen osalta, voiko tuomari osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä vai ei, ja mahdollistaa joustavamman menettelyn niissä tilanteissa, kun kokonaan etäyhteydellä järjestettävälle oikeudenkäynnille on olemassa perusteltu syy.

Tuomarin osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä on perusteltua erityisesti pakkokeinoasioissa (OK 2:16 §). Toisaalta ehdotuksen mukaan etäoikeudenkäynti olisi mahdollinen myös sellaisissa asiaryhmissä, joihin sen ei voida katsoa soveltuvan yhtä hyvin, kuten esimerkiksi tuomioistuinsovittelussa. Kuitenkin säännöksen kirjoitustapa ja perustellun syyn sekä soveliaisuus edellytysten takia lienee epätodennäköistä, että etäoikeudenkäyntejä tämän tyyppisissä asioissa järjestettäisiin kovin usein.

Olemme samaa mieltä esityksen kirjauksesta, jonka mukaisesti oikeudenkäynnin toimittaminen istuntosalissa tai muussa vastaavassa paikassa tulisi olla jatkossakin vahva pääsääntö.

Mikä on mielipiteenne etäoikeudenkäynnin julkisuutta koskevasta pykälästä (OK 2:17)? Pidätkö asianmukaisena, että julkisuuden toteuttamisen keinot jätetään tuomioistuimen harkintaan?

Pidämme ehdotusta asianmukaisena. Oikeudenkäynnin julkisuus on vahva pääsääntö, joka on kirjattu perustuslakiin ja ihmisoikeussopimukseen, ja tuomioistuimet ovat myös käytännössä melko julkisuusmyönteisiä ja osoittaneet pystyvänsä ratkaisemaan oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvät kysymykset asianmukaisesti.

Edellä mainitun takia pidämme riittävänä ohjeena esitystekstin sisältämää kirjausta siitä, että etäoikeudenkäynnin julkisuus voidaan toteuttaa esimerkiksi niin sanottuja sivusaleja käyttämällä. Tämä lienee ainoa varteenotettava vaihtoehto, mikäli oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisen lisäksi halutaan mahdollisuus valvoa sitä, ettei oikeudenkäyntiä esimerkiksi lähetetä suoratoistoon tai tallenneta ilman lupaa.

Mitä mieltä olette todistelun vastaanottamista etäyhteydellä koskevan momentin (OK 17:52.1) lisäedellytysten kumoamisesta?

Pidämme OK 17:52.1 lisäedellytysten kumoamista tarpeellisena, mikäli etäyhteyksien käyttöä on tarkoitus joustavoittaa. Olemme samaa mieltä esityksen kirjauksesta, jonka mukaisesti todistelun vastaanottaminen etäyhteyden välityksellä antaa lähtökohtaisesti lähes yhtä hyvät mahdollisuudet todistelun arviointiin kuin asianosaisen tai todistajan henkilökohtainen läsnäolo.

Toisinaan etäyhteyden välityksin kuultava todistaja on kuitenkin ollut sellaisessa paikassa tai seurassa, joka ei vastaa todistajankertomuksen antamista istuntosalissa. Lisäedellytysten

kumoaminen ei saa kuitenkaan johtaa siihen, että todistajankertomuksia annetaan asiaan soveltuvaa etäyhteyttä käyttäen kuitenkaan siihen soveltumattomista paikoista (esim. julkinen tila) tai seurasta (esim. perheenjäsenten ollessa seuraamassa) käsin. Tästä syystä esitämmekin harkittavaksi, tulisiko ehdotettua 1 momenttia täydentää esimerkiksi seuraavalla tavalla, täydennys lihavoituna:

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on kuulemiseen soveltuva (sanat kuulemiseen soveltuva ovat edellisessä kappaleessa tarkoitetut lihavoidut sanat) puhe- ja näköyhteys keskenään (etäyhteys), jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi.

Mielipiteenne ilman näköyhteyttä tapahtuvaa kuulemistä koskevista momenteista (OK 17:52.2-3)?

Muutos on tarpeellinen, mikäli todistelun vastaanottamista etäyhteydellä koskevista lisäedellytyksistä luovutaan. Oikeuskäytännössä jo tähänkin saakka on toimittu usein siten, asianosaisen jäädessä pois pääkäsittelystä hänet on asianosaisten suostumuksella pyritty kuulemaan puhelimitse, mikäli pääkäsittelyn peruuttaminen on tällä tavoin ollut mahdollista välttää.

Ehdotettua säännösmuutosta voidaan pitää perusteltuna siinä mielessä, että useinkaan asianosaisen henkilökohtaisella kuulemisella ei saavuteta kovin suurta lisäarvoa (mm. korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2021:5 kohta 21 mainituista syistä johtuen) verrattuna käsittelyn peruuttamisesta aiheutuvaan ajanhukkaan.

Mitä mieltä olette ehdotetuista oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain pykälistä, joiden nojalla asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin voitaisiin määrätä toteutettavan etäyhteyden välityksellä (OK 12:8.5 ja ROL 8:13.5)?

Pidämme ehdotettua säännösmuutosta perusteltuna. Käytännössä muutos nykyiseen oikeustilaan ei liene kovin suuri huomioon ottaen, että ehdotuksen mukaan asianosaista ei voida velvoittaa omien päätelaitteiden käyttöön ja käytännössä asianosainen määrättäisiin käytännössä useimmiten saapumaan muun kuin käsittelypaikkakunnan käräjäoikeuteen.

Mitä mieltä olette pakkokeinojen ja poissalon seuraamusten käyttöalan laajentamisesta koskemaan etäyhteydellä tapahtuvaa valmisteluistuntoa (OK 5:15 d ja ROL 7:14 a kumoaminen) ja kattamaan osallistumisen etäyhteydellä myös muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona (OK 12:8.4 ja ROL 8:13.4)?

Pidämme ehdotettua säännösmuutosta tarpeellisena, erityisesti huomioon ottaen, että etäoikeudenkäynnin käyttö ehdotetun OK 2:16 § mukaisesti laajentuisi käytettäväksi myös riita-asian valmisteluistunnoissa. Käytännössä voi esiintyä jonkin verran tilanteita, joissa asianosainen jää pois istunnosta, jolloin on perusteltua, että tuomioistuimella on mahdollisuus ratkaista asia poissaolosta huolimatta.

Viitaten osin edelliseen vastaukseen ja koska ehdotuksen mukaan rikosasioissa pakkokeinojen käyttö rajoittuisi ensisijaisesti tilanteisiin, joissa kutsuttuun henkilöön ei saataisi määrättyä aikana mitään yhteyttä muullakaan tavoin, katsomme, että muutos ei tältäkin osin merkitsisi kovin suurta tosiasiallista muutosta nykyiseen oikeustilaan.

Mielipiteenne etäyhteyden käyttöalan laajentamiseen koskemaan tunnustamisoikeudenkäyntiä (ROL 8:13.5 kumoaminen)?

Pidämme ehdotettua säännösmuutosta perusteltuna ja olemme samaa mieltä esityksen kirjauksesta, jonka mukaan tuomioistuimen mahdollisuudet varmistautua tunnustamisoikeudenkäynnin edellytyksistä ovat yleensä yhtä hyvät, vaikka vastaaja osallistuisikin oikeudenkäyntiin etäyhteydellä.

Onko teillä muuta lausuttavaa esityksen johdosta?

Ei ole.

Kyllästinen Esa

Itä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri - Lausunnon ovat laatineet julkinen oikeusavustaja Sami Partanen ja Niko Ruuskanen